

Галина КОЗЛАКОВА

доктор педагогічних наук, професор,
академік АМСКП

УДК 378(477)

РЕГІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК НАУКОВО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ЛІДЕРІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

© Козлакова Г., 2016

Ключові слова: університети малих міст України, науково-освітнє середовище, наукові дослідження, вища освіта, випускники університету, працевлаштування молоді, науково-дослідницька діяльність.

Статтю присвячено аналізу проблем науково-освітньої діяльності декількох регіональних університетів України та її значення для підтримки освітнього рівня і працевлаштування населення регіону. Схарактеризовано наукову тематику досліджень представників наукових шкіл педагогічних університетів міст Глухова, Переяслав-Хмельницького, Умані. Визначено актуальність впливу активного науково-освітнього середовища на формування лідерських якостей випускників університету та їх подальшу орієнтацію на науково-дослідницьку діяльність.

Постановка проблеми та її актуальність. Удосконалення, модернізація, трансформація, реформування вищої освіти – усі ці та багато інших термінів в останні роки використовуються представниками різних рівнів управління вищою освітою з єдиною метою – інтегрувати або наблизити діяльність наших університетів до європейських. Проте при цьому мало хто згадує про інертність соціальних систем, про збереження національних традицій у процесі передачі знань від старших поколінь до прийдешніх, про особливості набуття вищої освіти в столичних університетах і складнощі виживання регіональних університетів.

За довгі роки плідної роботи в Інституті вищої освіти НАПН України, зокрема за останні два роки, автор статті мала нагоду ознайомитися з діяльністю багатьох університетів у різних містах України шляхом участі в науково-практичних конференціях, засіданнях спеціалізованих вчених рад та безпосередньої участі в навчальному процесі. Натепер більшість університетів мають одну спільну проблему – як саме вижити під час політичної та економічної нестабільності, де знайти кошти на розвиток наукових досліджень, без яких університет втрачає свій статус.

Прикладом такого виживання, тобто наполегливої адміністративної, наукової, освітньої діяльності, можна назвати університети, що працюють у малих містах України, вчасно видають дипломи про вищу освіту, здійснюють захист кандидатських і докторських дисертацій, формують і підтримують власні наукові школи. Уперше увагу даній проблемі було присвячено ще в 2003 році, коли в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (УДПУ) відбулася Перша всеукраїнська науково-практична конференція «Наукові засади розвитку університетської освіти в малих містах України» [3]. Співголовами оргкомітету були Андрущенко Віктор Петрович, директор Інституту вищої освіти, і Кузь Володимир Григорович, ректор університету, зараз – академіки НАПН України.

Сподівалися, що дана конференція стане традиційною із відвіданням інших університетських міст (Глухова, Дрогобича, Ніжина, Переяслав-Хмельницького, Слов'янська тощо), але потім усе захопило розповсюдження Болонського процесу, проте ідея університетської освіти постійно стверджувалася у наукових працях багатьох філософів і педагогів (В. Андрущенко, О. Глузман, М. Михальченко, Г. Козлакова, К. Корсак, С. Курбатов, З. Самчук та ін.). На думку автора статті, висвітлення досвіду науково-освітньої діяльності університетів саме у малих містах України, звернення уваги на необхідність громадської, освітнянської і фінансової підтримки їх діяльності сприятиме відтворенню соціальної стабільності, підвищенню рівня якості університетської освіти, а головне – вирішенню багатьох проблем викладачів і студентів, які спільними зусиллями хочуть зберегти свої університети.

1. Роль регіонального університету у розвитку вищої освіти

Про значення регіонального університету для громадськості регіону чітко наголосив академік В. Кузь у своїх тезах «Університет в регіоні» [3, с. 57–58]. Зокрема, він зазначив, що університет готує кадри для міста Умань та сільських шкіл ближніх до міста областей – Черкаської, Вінниць-

кої, Кіровоградської та інших. Завдання університету визначено як підготовка науково-педагогічних кадрів для школи нового покоління, школи ХХІ століття. Особливою відмінністю університету стало те, що за його ініціативою на базі місцевих педагогічних училищ створено декілька навчально-науково-освітніх центрів, факультетів довишівської підготовки. Це забезпечує поширення сфери впливу університету, наближенню освітнього процесу до місця проживання, більш повне задоволення освітніх потреб населення регіону.

Перспективою діяльності регіонального університету визначено відкриття нових спеціальностей відповідно до потреб місцевої промисловості, тобто перетворення університету від однопрофільного педагогічного до багатoproфільного. Як відомо, доцільність даної тези підтверджено діяльністю УДПУ у наступні роки.

З роками змінювалися ректори УДПУ, проте упевнено зберігалися наукові традиції університету, успішно працювали творчі лабораторії: «Педагогічне краєзнавство Черкащини» (керівник д.пед.н., проф. Побірченко Н. С.), «Проблеми дидактики фізики в основній школі» (керівник д.ф.-м.н., проф. Мартинюк М. Т.), «Проблеми трудової підготовки учнів у сільській школі» (керівник д.пед.н., проф. Коберник О. М.) та ін.

Визначальним напрямом розвитку наукової сфери УДПУ у 2008 р. стала участь у розробках наукових проєктів, про що розповів член-кореспондент НАПН України, ректор Мартинюк М. Т. у статті «Запроваджуємо інноваційний тип навчання» [4, с.1]. На замовлення МОН України університет виграв тендер з надання консультативних послуг з організації та проведення дослідження «Стандарти діяльності загальноосвітнього навчального закладу» (у межах проєкту «Рівний доступ до якісної освіти в Україні»).

Важливим напрямом розвитку університету також позначено наукове співробітництво із закордонними організаціями. На той час УДПУ здійснював інтернаціоналізацію сфер університетської діяльності у межах 32 угод про співпрацю: шляхом організації 10 міжнародних конференцій, під-

вищення кваліфікації викладачів у країнах Європи і США. В УДПУ щорічно відбувається Всеукраїнська студентська олімпіада з технологічної і професійної освіти.

У травні 2008 р. в УДПУ урочисто відкрито Польський культурно-освітній центр за участю Генерального консула республіки Польща в Києві.

На наш погляд, університет має достатньо інтелектуальних, кадрових і матеріально-технічних ресурсів для створення й успішного функціонування таких центрів спільно з університетами інших країн Європи і Світу.

2. Особливості наукового середовища регіонального університету

Спираючись на попередні дослідження з проблеми вдосконалення університетської освіти, у нашій праці [3, с. 43–45] виявлено шість суттєвих ознак університетської освіти, а саме: забезпечення багаторівневості навчання, формування випускника як представника національної інтелігенції, здійснення фундаментальних наукових досліджень, високий рівень інформатизації навчального процесу, створення регіонального опорного центру підготовки і перепідготовки науково-педагогічних кадрів, можливість забезпечення дистанційної форми навчання.

На сьогодні можна з певністю додати до цих ознак ще декілька, що впливають з реальності євроінтеграційних процесів, а саме: створення координаційного центру науково-дослідницької діяльності науковців, викладачів і студентів у сфері міжнародної співпраці, формування і розвиток наукових шкіл провідних учених університету, функціонування спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій тощо.

Прикладом успішного формування наукових шкіл, безперечно, можна назвати Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (ГНПУ) [5, с. 4]. У навчальному закладі створено десять наукових лабораторій, у яких виконуються цікаві дослідження з різних галузей освіти і науки. Назвемо лише ті, що безпосередньо стосуються вдосконалення підготовки вчителів і науковців:

1) наукова лабораторія кафедри педагогіки і психології (керівник д. пед. н., проф. Бірюк Л. Я.) працює над темою «Теоретико-методичні засади реалізації креативного підходу до фахової підготовки вчителя початкових класів» за напрямом: розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів;

2) наукова лабораторія кафедри машинознавства має інженерно-педагогічний профіль (керівник д. пед. н., проф. Курок В. П.) та виконує НДР за темою «Інженерна підготовка майбутніх учителів трудового навчання»;

3) наукова лабораторія кафедри української і зарубіжної літератури (керівник д. філол. н., проф. Новиков А. О.) досліджує НДР за темою «Театральне мистецтво і драматургія як складова професійної підготовки майбутнього вчителя», науковий напрям – вивчення українського літературно-мистецького процесу ХІХ – початку ХХ століття, професійна підготовка майбутніх філологів.

Не можна не звернути увагу на дослідження творчого колективу кафедри фізики і методики її викладання (керівник д. ф.-м. н., проф. Качурик І. І.), яким виконувалися держбюджетні теми, одна з них – «Квантові та ортогональні симетрії у квантовій теорії» розробляється у співробітництві з Інститутом теоретичної фізики НАН України. Викладачі кафедри беруть участь у міжнародному проєкті щодо використання унікального обладнання – електронного синхротрону в Гамбурзі разом з науковцями Європи.

В університеті успішно працюють наукові школи відомих професорів – академіка НАПН України, д. пед. н., проф. М. С. Вашуленка, випускника університету, а також д. пед. н., проф. Л. І. Міщик [5, с. 5].

Наукова школа академіка М. С. Вашуленка «Теоретико-методичні засади комплексного підходу до фахової підготовки вчителя початкових класів» здійснює наукову роботу за такими напрямками:

проведення теоретичних та експериментальних досліджень актуальних проблем навчання, виховання і розвитку молодших школярів;

використання результатів досліджень у процесі підготовки науково-педагогічних кадрів для початкової ланки загальноосвітньої школи;

проведення науково-методичних конференцій, семінарів, нарад щодо співробітництва з установами НАПН України, ВНЗ та закладами післядипломної педагогічної освіти.

За науковим керівництвом академіка М. С. Вашуленка захищено понад 20 кандидатських дисертацій та дві докторські з методики навчання української мови у школі та ВНЗ, зокрема для ГНПУ імені Олександра Довженка підготовлено чотири кандидатів педагогічних наук.

Серед дослідників історії педагогіки, методології і практики належить особливе місце д. пед. н., проф. Міщик Л. І. Дослідження в галузі розвитку соціальної педагогіки в Україні, багаторівневої підготовки спеціалістів із соціальної педагогіки стали класикою вітчизняної соціально-педагогічної науки. Започаткована ще у Запорізькому педагогічному університеті наукова школа професора Л. І. Міщик продовжує дослідження за напрямом «Психолого-педагогічні засади формування соціального педагога в умовах вищого навчального закладу», що обумовлено потребою держави у висококваліфікованих, мобільно професійних, конкурентоспроможних і затребуваних на ринку праці фахівцях.

Студенти-волонтери 3–4 курсів спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота» разом з Глухівською держадміністрацією проводять щомісячну акцію щодо профілактичної роботи серед дітей і молоді. Наукова школа професора Міщик Л. І., у роботі якої беруть участь відомі вчені різних регіонів України, неодноразово проводила виїзні засідання у закордонних університетах Канади, США, Німеччини, Швеції тощо. Результати роботи школи стали основою для успішного захисту 22 кандидатських і докторських дисертацій.

Завдяки активній діяльності представлених вище наукових шкіл у ГНПУ імені Олександра Довженка щорічно відбуваються всеукраїнські предметні олімпіади з початкової та дошкільної освіти, соціальної

роботи і педагогіки, різноманітні конференції всеукраїнського і міжнародного рівнів.

Приверненню уваги до діяльності науково-педагогічних шкіл присвячено статтю відомого дослідника-історика доктора історичних наук, професора Б. І. Корольова в одному з випусків газети «Освіта» (2016) та засідання Круглого столу під час роботи виставки «Інноватика в освіті-2016», модератор і організатор д.пед.н., проф. Н.М. Дем'яненко.

3. Історичні витоки та міжнародна співпраця

У 2016 р. виповнилося 30 років Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університету імені Григорія Сковороди. Проте неперервний освітній процес у цьому навчальному закладі триває вже понад 300 років, що докладно висвітлено в публікаціях відомих істориків, педагогів (тоді ще педагогічного інституту) та ректора д. іст. н., професора В. П. Коцура [6, с. 8–10].

У цій презентації ректор характеризує вищу освіту як соціокультурний феномен нашого часу та визначає основні напрями науково-освітньої діяльності щодо перетворення інституту в університет:

по-перше, забезпечення сучасного науково-теоретичного рівня викладання та виховання носіїв освітніх знань і послуг;

по-друге, удосконалення індивідуальної роботи зі студентами, використання сучасних засобів навчання, навчальних ігор, ділових модулів, інформаційних технологій тощо;

по-третє, налагодження роботи навчально-науково-виробничих комплексів, співпраця з педагогічними коледжами та закладами професійно-технічної освіти;

по-четверте, створення системи ґрунтовної педагогічної практики відповідно до нових інтегрованих навчальних курсів.

Уже на той час навчально-виховний процес в інституті здійснювали 17 докторів наук, професорів та 95 кандидатів наук, доцентів.

Відповідно до прийнятої в Переяслав-Хмельницькому педагогічному інституті імені Г. Сковороди Програми побудови інформаційно-освітньої мережі інституту визначено шляхи та умови переходу на інно-

ваційні технології навчання, завдяки чому було досягнуто значного прогресу у сфері інформатизації інституту. Зокрема, обладнано комп'ютерами останнього покоління спеціалізовані навчальні класи та всі служби інституту, створено систему централізованого інформаційного простору, забезпечено доступ до мережі Інтернет, створено умови для автоматизації діяльності структурних підрозділів інституту шляхом упровадження програмних комплексів «Методист», «Деканат», «Кадри», «Бібліотекар» тощо.

Науково-дослідна робота тоді ще в інституті охоплювала актуальні проблеми педагогічної освіти, а саме вивчення психологічних рис особистості як індивідуальності, ролі педагога в структурі міжособистісних взаємин, ефективність професійної діяльності вчителя, актуальні проблеми історії педагогіки тощо. Інформацію про інститут подано на віртуальних сайтах Інтернету, завдяки чому налагоджено контакти з іншими університетами, організаціями світу та міжнародними фондами. Як наслідок, поглиблюється міжнародна співпраця з педагогічної освіти і науки. Наприклад, у листопаді 2015 р. проведено спільний українсько-чеський семінар, спрямований на підготовку сучасного керівника – лідера в галузі освіти за участю професорів з Карлівського університету, місто Прага [7, с. 5].

Щороку в університеті організовується святкування до дня народження відомого українського філософа «Сковородинські читання», відбуваються наукові конференції «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності і культури», «Психолінгвістика в сучасному світі» та ін.

Варто зазначити, що безперечним лідером усіх інновацій у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди є ректор, дійсний член НАПН України В. П. Коцур.

4. Різноманітність назв університетів як необхідність пошуку спільного та особливого в їх діяльності

За останні десятиріччя українським університетам довелося пережити не лише зміни у структурі, назвах і напрямках діяль-

ності, а також брати участь у різних експериментах щодо перевірки найбільш дієвих моделей європейських університетів, які начебто могли стати ефективними на наших теренах. Усі компаративні дослідження у цій сфері завершуються висновком: а ми зробимо по-своєму, бо так краще.

Ні в якому разі не можна применшувати значення науково-освітньої діяльності університету, якщо він називається «державний», а не національний. Стандарти, освітні програми, затверджені Міністерством освіти і науки для навчання за конкретною спеціальністю, однакові для виконання в усіх університетах великих і малих міст. Проте іноді здається, що набуття університетом ще однієї характеристики типу дослідницький, комерційний, університет для бізнесу обов'язково вплине на вдосконалення освітнього процесу і підвищення якості навчання.

Погоджуючись із загальним прагненням університетів до вищих рейтингів, наслідками яких мають бути збільшення кількості вступників і підвищення заробітної платні викладачів, звернемо увагу на таку ознаку університету, як кількість випускників, які стали лідерами різного рівня, – від Нобелівських лауреатів до звичайного завідувача кафедри і директора школи. Причиною для цього є гордість випускників за свою Альма-Матір, за тих реальних лідерів, які були однокурсниками або мають диплом випускника того ж університету. У наш час, рік 25-ї річниці незалежності України, можна з гордістю говорити про досягнення президентських університетів, тобто тих, у яких навчалися свого часу майбутні Президенти незалежної України. Але дослідження цих особливих умов, у яких закладаються якості лідерів найвищого ґатунку, може бути предметом окремого дослідження.

Висновки

Вищенаведене уможливорює такі висновки та рекомендації.

1. Процес розвитку університетського типу навчання продовжується, і прикладом для цього є поступове перетворення регіональних навчальних закладів з училищ на коледжі, з коледжів в інститути та універ-

ситети. Даний процес обумовлений необхідністю забезпечення рівного доступу до вищої освіти всіх верств населення, наближенням місця навчання до місця проживання молоді, випускників загальноосвітніх шкіл.

2. Змінюється середовище, у якому здійснюється навчання, підвищується рівень кваліфікації професорсько-викладацького складу університетів, спроможність до здійснення фундаментальних наукових досліджень та участі в міжнародній співпраці. Осучаснення освітнього середовища безпосередньо впливає на формування лідерських якостей випускників та їх почуття гордості щодо причетності до свого університету.

3. Принципово новий рівень інформатизації адміністрування, навчання і здійснення наукових досліджень в університетах

обумовлено використанням сучасних можливостей мобільних електронних засобів, Інтернет-ресурсів і швидкісних комунікацій. Кожний університет підтримує свій інформаційно-освітній портал як сукупність веб-сайтів функціональних підрозділів, що забезпечують відкритість вступу до навчання, результатів наукових досліджень, навчальних і наукових здобутків студентів і викладачів.

4. У системі вищої освіти України існує багато резервів і можливостей для підвищення якості вищої освіти за рахунок прагнення навчальних закладів до університетського типу навчання і збереження власних науково-педагогічних традицій, зокрема, в університетах малих міст обласного підпорядкування, що заслуговує на всебічну адміністративну, громадську і спонсорську підтримку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Вища освіта в регіонах України : навчальний курс для магістрантів / В. П. Андрущенко, Г. О. Козлакова // Вісник Херсонського державного технічного університету // редкол. : Ю. Н. Бардачев (ред.), В. П. Андрущенко та ін. – Херсон : ХДТУ, 2001. – Вип. 2(11). – С. 168–169.

2. Освіта України за роки незалежності: стан, факти, події / за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Вища школа, 2001. – 159 с.

3. Наукові засади розвитку університетської освіти в малих містах України // Перша Всеукраїнська науково-практична конференція 17–18 жовтня 2003 р. : тези доповідей. – К. ; Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 2003. – 110 с.

4. Педагогічні вісті / Газета УДПУ імені Павла Тичини. – 2008. – № 183, вересень.

5. Освітня вісті : газета / Глухівський національний педагогічний університет імені О. П. Довженка. – 2014. – № 8(145), спецвипуск.

6. Педагогічна газета. – 2001. – № 11(89), листопад. – С. 9–10.

7. Педагогічні обрії : газета / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди». – 2015. – № 8 (109), грудень.

8. Офіційний веб-сайт Глухівського національного педагогічного університету імені О. П. Довженка. – URL : www.gnpu.edu.ua

9. Офіційний веб-сайт Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – URL : www.udpu.org.ua

10. Офіційний веб-сайт Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – URL : www.phdpu.edu.ua

11. Higher Education in International Perspective. Towards the 21st Century // Edited by Z. Morsy and Ph. Altbach. – New York : Advent Books, Inc., 1993. – 218 p.

REFERENCES

1. Andruschenko V. Higher education in regions of Ukraine : educational course for students of magistratura / V. Andruschenko, G. Kozlakova // Proceedings of Kherson state technical university // Editorial board : Yuriy Bardachov, Viktor Andruschenko and others. – Kherson : KhDTU, 2001. – Issue 2(11). – P. 168–169.

2. Education in Ukraine at independence years: position, facts, events / Editor Vasyly Kremen. – K. : Vyscha shkola, 2001. – 159 p.

3. Science foundations of university education development in regional towns of Ukraine // The First Ukrainian science-practice conference, October 17–18, 2003 year. Substracts of reports. – Kyiv ; Uman : USPU named after Pavlo Tychyna, 2003. – 110 p.

4. Pedagogical News / Newspaper of USPU named after Pavlo Tychyna. – 2008. – № 183, September.

5. Educational News / Newspaper of Hlukhiv national pedagogical university named after Oleksander Dovzhenko. – 2014. – № 8(145), Special issue.

6. Pedagogical Newspaper. – 2001. – № 11(89), November. – P. 8–10.

7. Pedagogy Areas. Newspaper of Pereiaslav-Khmelnitskyi State Pedagogical University named after Grigoriy Skovoroda. – 2015. – № 8 (109), December.

8. Official web-site Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksander Dovzhenko. – URL : www.gnpu.edu.ua

9. Official web-site Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna. – URL : www.udpu.org.ua

10. Official web-site Pereiaslav-Khmelnitskyi State Pedagogical University named after Grigoriy Skovoroda. – URL : www.phdpu.edu.ua